

Wstęp

Rewitalizacja to pojęcie, które zarówno w dyskursie naukowym, jak i publicystycznym w ostatnich latach w Polsce stało się niezwykle popularne, także za sprawą nowych regulacji prawnych i narzędzi pozostających w gestii władz publicznych (m.in. gminnych programów rewitalizacji). Współcześnie *rewitalizacja* definiowana jest jako proces zorientowany na osiągnięcie trwałości i skuteczności przekształceń oraz eliminacji negatywnych zjawisk. Podkreśla się także jej kompleksowość i interdyscyplinarność, wskazując na kontekst terytorialny i potrzebę szerokiego społeczeństwa.

Celem publikacji jest zaprezentowanie ewolucyjnego i złożonego charakteru procesów rewitalizacji, ze szczególnym uwzględnieniem ich współczesnego rozumienia, eksponującego włączenie społeczne, zintegrowane podejście oraz konieczność stosowania innowacyjnych metod i narzędzi zarządzania. Tak sformułowany cel pozwolił na skonstruowanie pytań, które ukonstytuowały układ prezentowanej pracy. Autorzy przygotowując poszczególne rozdziały odnosili się do następujących kwestii:

- jak kształtowało się (w ujęciu historycznym) podejście do procesów rewitalizacji i ich definiowania?
- jakie można wskazać cechy, wymiary i składowe procesu rewitalizacji?
- jaką rolę w procesie rewitalizacji odgrywa partycypacja i jak można angażować (z wykorzystaniem jakich narzędzi) interesariuszy?
- jak można wykorzystać współczesne idee i koncepcje rozwoju miast w kształtowaniu efektywności i skuteczności procesów rewitalizacji?
- w jaki sposób planować procesy rewitalizacji, w tym jak ujmować w nich zintegrowane podejście?

Publikacja powstała na podstawie krytycznej analizy literatury przedmiotu oraz innych źródeł zastanych (w tym aktów prawnych, raportów, dokumentów lokalnych i stron internetowych). Ponadto rozważania teoretyczne uzupełnione zostały o obserwację uczestniczącą i doświadczenia eksperckie autorów, wynikające ze współpracy z samorządami różnych szczebli w procesach rewitalizacji.

Rozdział pierwszy prezentuje ideę rewitalizacji, wskazując że choć samo pojęcie jest dość młode (w praktyce działania samorządów w Polsce używane jest od 15 lat), to działania, które dziś klasyfikujemy jako rewitalizacyjne, w miastach prowadzone były od dawna, a ich przykłady wskazać można nawet w barokowym Rzymie. Współczesne podejście do rewitalizacji jest bezpośrednią reakcją na kryzys miast i miejskości obserwowany od lat 60. XX w. W rozdziale zaprezentowano specyfikę rozwoju i przekształceń miast Europy Środkowo-Wschodniej, podkreślając problemy związane z degradacją obszarów dzielnic centralnych, których pomimo coraz szerszego zaangażowania sektora publicznego, nie udało się w pełni rozwiązać. Rozdział wskazuje na różnice definicyjne i interpretacyjne rewitalizacji, wynikające głównie z jej interdyscyplinarnego charakteru. Ostania jego część dotyczy wymiarów i cech rewitalizacji. Podkreśla, że jest to proces holistyczny, wieloaspektowy, kompleksowy i długotrwały, w którym wyodrębnić można płaszczyznę: przestrzenną, ekonomiczną i społeczną.

Rozdział drugi dotyczy partycypacji i interesariuszy rewitalizacji. Podkreślono w nim, że choć partycypacja i zaangażowanie interesariuszy nie jest pojęciem przypisanym tylko do procesów rewitalizacji, to zgodnie z postanowieniami *Ustawy o rewitalizacji* [2015] rewitalizacja jest procesem prowadzonym przez jej interesariuszy. Takie podejście sprawia, że kwestią/sprawą kluczową jest identyfikacja interesariuszy i zaprojektowanie narzędzi ich zaangażowania. Rozdział koncentruje się na modelach partycypacji realizowanych w samorządach lokalnych, wskazując że poziom zaangażowania interesariuszy w rewitalizację zależy bezpośrednio od warunków stworzonych przez organizatora procesu (gminę) oraz dotychczasowych doświadczeń interesariuszy w tym zakresie. Przeanalizowano narzędzia zaangażowania interesariuszy, w tym szczególnie wynikające z przepisów prawnych, odnosząc je do etapów planowania. Rozdział kończy wskazanie korzyści, jakie przynosi partycypacyjne podejście do rewitalizacji oraz identyfikacja barier (zewnętrznych i wewnętrznych) tego procesu.

Rozdział trzeci ma na celu ukazanie powiązań procesu rewitalizacji z innymi koncepcjami, kierunkami rozwoju społeczno-gospodarczego oraz metodami zarządzania miastami. Część pierwsza skupia się na wskazaniu związków rewitalizacji z ekonomią cyrkularną podkreślając, że istnieje konieczność implementacji rozwiązań tego typu do każdego z obszarów (wymiarów) rewitalizacji, tj. społecznego, gospodarczego, środowiskowego, funkcjonalno-przestrzennego i technicznego. Druga część rozdziału dotyczy powiązań rewitalizacji z problematyką zarządzania dziedzictwem. Podkreślono w niej, że współcześnie rozumiane zarządzanie dziedzictwem może być postrzegane jako połączenie ochrony zabytków z innymi działaniami, zmierzającymi do odnowy obszarów zurbanizowanych, w tym szczególnie z rewitalizacją. W kolejnej części rozdziału dokonano analizy powiązań oraz specyfiki prowadzenia rewitalizacji w *smart city* (szczególnie 3.0). Zwrócono także uwagę na możliwość wykorzystania narzędzi e-partycypacji w procesach rewitalizacji, odnosząc ją do przykładów polskich *smart city*. Ostania część rozdziału dotyczy podejścia terytorialnego do rewitalizacji. W tym

ujęciu rewitalizacja rozumiana jest jako działania zorientowane na kreowanie i wykorzystanie kapitału terytorialnego, zaś obszar rewitalizacji stanowi przede wszystkim konstrukt społeczny, posiadający swoją społeczną logikę i architekturę.

Rozdział czwarty koncentruje swoją uwagę na problematyce planowania procesów rewitalizacji. Eksponuje zintegrowany charakter programów rewitalizacji i specyficzne zasady ich opracowania, wynikające tak z aktów prawnych, jak i z istoty i natury samych procesów rewitalizacji. W analizie podkreślany jest m.in. mocno zindywidualizowany charakter programów rewitalizacji, koncentracja terytorialna czy oddolność podejścia do ich budowania. W dalszych rozważaniach dokonano opisu dwóch ścieżek budowy programów rewitalizacji i wskazania konsekwencji ich wyboru. Uwzględniając klasyczne, trój etapowe podejście do tworzenia planów rozwoju (składające się z etapu diagnozowania, planowania strategicznego i planowania operacyjnego), przeanalizowana została procedura sporządzania programów rewitalizacji. Rozdział kończy syntetyczna analiza wskazująca kluczowe problemy, jakie napotykają samorządy terytorialne w budowaniu programów rewitalizacji.

Rozdział piąty stanowi analizę nowoczesnych metod i narzędzi stosowanych w procesach rewitalizacji. Przedstawiono w nim te narzędzia, które zdaniem autorów, zasługują na rekomendacje zarówno w budowaniu programów rewitalizacji, jak i ich wdrażaniu, a zarazem bazują na silnym włączeniu społecznym. Wybrane do analizy zostały metody i narzędzia partycypacji (ankietyzacji czy prac warsztatowych) metody projektowe (*Design Thinking*), metoda tworzenia i testowania w środowisku rewitalizowanym innowacyjnych rozwiązań (*Living Lab*) oraz wieloaspektowe, tożsamościowe podejście do planowania i przekształceń przestrzeni miejskich (*Placemaking*). Każda z analizowanych metod narzędzi została w rozdziale scharakteryzowana oraz wskazano ich możliwe zastosowania zarówno w planowaniu rozwoju, jak i we wdrażaniu procesów rewitalizacji. Dokonana charakterystyka uzupełniona została przykładami ich zastosowania (ze świata i z Polski), co pozwoliło także na wskazanie pewnych barier i ograniczeń ich stosowania.

Podejście zaprezentowane w monografii ma interdyscyplinarny charakter i łączy wymiar przestrzenny ze społeczno-gospodarczym procesów rewitalizacji. Prezentowane analizy wskazują, że współczesna rewitalizacja staje się procesem głęboko społecznym, dążącym do wykorzystania terytorialnie zdefiniowanych zasobów lokalnych (tak materialnych, jak i niematerialnych). Jej sukces zależy nie tylko od dobrze opracowanego programu rewitalizacji, ale przede wszystkim umiejętności włączenia różnych grup społecznych i umiejętności tworzenia niestandardowych rozwiązań oraz stosowania innowacyjnych narzędzi implementacji polityki rewitalizacyjnej.

Wiedza i liczne przykłady ilustrujące procesy rewitalizacji pokazane w monografii zaadresowane są zarówno dla teoretyków, jak i praktyków zajmujących się procesami rewitalizacji. Do lektury tej publikacji zapraszamy szczególnie władze publiczne (rządowe i samorządowe), które swoimi decyzjami kształtują procesy rewitalizacji.

Monografia powinna stanowić także podstawową lekturę dla studentów i absolwentów licznych kierunków kształcenia dotyczących problemów rewitalizacji, m.in. gospodarki przestrzennej, geografii, socjologii, architektury i urbanistyki czy kierunków ekonomicznych.